

Spredaj zaobseženo in nadrobno popisano rokopisno gradivo iz zapuščine Ivana Cankarja v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani skupno obsega: poleg dveh Cankarjevih beležnic in notesa s številnimi osnutki še 295 naslovov različnih literarnih del v 351 zapisih, 1287 Cankarjevih pism in 8 pripisov 74 naslovnikom iz let 1893–1918, 672 dopisov 208 Cankarjevih dopisnikov iz let 1894–1918 in 82 različnih dokumentov biografskega gradiva. Vsekakor bogat vir za raziskovanje Cankarjevega življenja in umetniškega snovanja.

Branko Berčič

CANKARJEVA PISMA KRAIGHERJU

Prijateljstvo med Cankarjem in Kraigherjem sega v leto 1898. Spoznala sta se sicer že prej, konec leta 1894 v dijaški Zadrugi, kamor so sprejeli Kraigherja na Kettejev predlog 4. decembra 1894 (SR 1949, 92), a pravo prijateljstvo sta sklenila šele proti koncu leta 1898 na Dunaju. Odtlej pa do Kraigherjevega odhoda z Dunaja leta 1903 sta se zelo pogosto družila. Potem so bili njuni stiki redkejši. Poglobili so se spet leta 1910, ko je priskočil Kraigher Cankarju krepko na pomoč. Poslej je bil Kraigher med najzvestejšimi Cankarjevimi prijatelji. Cankar je živel pri njem v Slovenskih goricah od novembra 1910 do maja 1911 in spet poleti 1913, mu pomagal pri izdaji »Školjke« in »Kontrolorja Skrobarja«, bil njegov pogost gost v Ljubljani, kamor se je preselil Kraigher poleti 1914. Kraigher pa je bil Cankarju zlasti vztrajen rešnik v mnogih gmotnih zadregah in je na koncu tudi poravnal del stroškov ob Cankarjevi boleznici leta 1918 in smrti. Po vsem tem je razumljivo, da je moralo biti dopisovanje med njima dokaj živahno.

Doslej smo ga poznali le deloma. V »Cankarjevem zborniku« je bilo leta 1921 objavljeno troje pism, v »Pismih Ivana Cankarja« (= Pisma) pa leta 1948 poleg teh še šest drugih. Da to ni moglo biti vse, kar je Cankar pisal Kraigherju, smo lahko sklepali že iz objavljenih pism samih, bolj določno pa iz Kraigherjevih pism Cankarju. Tudi Kraigher je zatrdil, da mu je Cankar »vsa prejšnja leta — po dunajskih — pisaril kamorkoli, v Ljubljano, na Primorsko, na Štajersko, vendar samo kratka pisemca za kakšne kronice. Te je sprejemal, pisemc zanje pa si nisem hranil.« (Kraigher, »Ivan Cankar«, II, 602–603 = Kraigher). No, ni šlo samo za kronice, pa tudi shranil je precej več, kot je mislil.

Leta 1960 je namreč Dušan Pirjevec opozoril (SR 1959/60, 47), da je v Kraigherjevi zapuščini 22 Cankarjevih dopisov. Čez čas jih je našel še več, vsega skupaj 43, in poskrbel za prepise. Vsi ti dopisi še niso bili objavljeni, le Dušan Moravec jih je uporabil v komentarju tretje knjige Cankarjevega »Zbranega dela«, kolikor se tičejo dramatike.

Vzrok, da Kraigher tudi teh dopisov ni izročil za objavo v Pismih, je pač ta, da se jih ni spomnil, svoje obširne korespondence pa ni imel urejene. Pozabil je nanje tako močno, da jih ni poiskal niti tedaj, ko je raziskoval Cankarja. V obeh svojih knjigah o Cankarju (1954 in 1959) je namreč upošteval in deloma citiral le tisto, kar je bilo objavljeno v Pismih.

Danes torej vemo za 53 Cankarjevih dopisov Kraigherju iz let 1899 do 1917. Rokopisni oddelk Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK) hrani pod signaturo Ms 513 tista tri pisma, ki so bila objavljena v »Cankarjevem zborniku«; izposodil si jih je od Kraigherja leta 1920 Joža Glonar (Kraigher I, 142) in jih leta 1926 daroval NUK, namesto da bi jih po objavi vrnil lastniku. Pod

signaturo 841 je tistih šest pisem, ki so bila prvič objavljena v Pismih; NUK jih je daroval leta 1949 Kraigher sam. Pri signaturi 820 je ena Cankarjeva razglednica Kraigherju (verjetno iz leta 1912), ki pa v Pismih ni bila objavljena, ker obsega samo suhe pozdrave; NUK jo je kupila od Karla Cankarja leta 1948. 43 doslej neobjavljenih dopisov pa hrani pisateljeva vdova Angela Kraigherjeva v Ljubljani.

Kraigherjeva pisma Cankarju pa so vsa v NUK (sign. Ms 819). Gre za 27 dopisov iz let 1910 do 1917. Objavljeno je bilo v celoti samo prvo z dne 26. februarja 1910, od drugih pa le po kakšen odlomek (Pisma II, 316–318 isl.).

Seveda ne moremo trditi, da poznamo zdaj prav vse, kar sta si prijatelja pisala. Še vedno čutimo v korespondenci kakšno vrzel, na eni in na drugi strani. Kraigher se je spominjal (Kraigher I, 158) dopisnice, ki je sicer ne poznamo in ki bi jo mogli uvrstiti v leta 1899–1903. Na njo je Cankar narisal posteljo in nekoga, ki jo meri z mizarskim »pošetom«. Pod risbo je napisal verza:

Kaj mi boš za to zameril,
da si z mano španpet meril...

Malo je verjetno, da bi se iz njune korespondence še kaj našlo. Menimo celo, da se posebno veliko dopisov ni porazgubilo.

Objavljamo sedaj vseh 44 Cankarjevih novih dopisov, tudi tiste s čisto kratkim besedilom. Razvrščeni so po časovnem zaporedju in oštevilčeni tako, da so v štetje vključena tudi že objavljena pisma. Istočasno so objavljeni kot komentar vsi Kraigherjevi dopisi Cankarju, razen prvega, ker je že v Pismih. Dopisovanje se namreč pogosto veže iz pisma na pismo in bi bilo treba skoraj vse Kraigherjeve dopise podati v izčrpnem povzetku. Potem je pa že bolje, da imamo pred seboj celoten dokument.

Komentar se omejuje le na Cankarjeve dopise in še tu le na najnujnejše. Običajno so to dejstva, ki so bila Kraigherju tedaj čisto znana in jih je Cankar lahko le bežno omenjal, danes pa nam niso več blizu. Gradivo za komentar so bile vzporedne korespondence, časopisje tistega časa, razprave o Cankarju. Kraigherjevo pisanje o Cankarju, zlasti pa komentirane izdaje Cankarjevega izbranega ali zbranega dela.

Poseben problem vsake korespondence, tudi tele, je datiranje dopisov, ki jim pisec ni zapisal datuma sam. Večinoma smo si lahko pomagali s poštnimi žigi. Na žalost se jih vselej ne da prebrati ali pa celo manjkajo, povrh vsemu pa so prav ti dopisi kratki, vsebinsko presplošni za pomoč pri datiranju, po drugi strani pa kot dokument manj pomembni. Zato pač upamo, da ni posebne škode, če smo pri datiranju kdaj pogrešili.

Odkod ta ali oni podatek, je povedano na ustreznih mestih. Tu se moram zahvaliti dr. Branku Berčiču, ki je pomagal pri datiranju mnogih dopisov, in asistentu Evaldu Korenu, ki je priskočil na pomoč s podatki o Kraigherju. Posebno zahvalo pa sem dolžan g. Kraigherjevi, ki je dovolila uporabo obsežne Kraigherjeve korespondence in objavo teh pisem.

Jože Munda

(1) [13. julija 1899] Dunaj

Dopisnica. Naslov: Velec. / gospod Lojze Kraigher. / medicinec. / Postojna, / Krain: Adelsberg. pp Dunaj 13. 7. 99, Postojna 14. 7. 99.

Dragi!

Jaz vznemirjam še zmirom Dunaj s svojo prisotnostjo. Če tako hrepeniš po plačevanju dolgov: — Zupančičeva adresa do sobote večer na univerzo. —